

Artikelenserie *Van methode naar leerlijn*, deel 2: Wat is een leerlijn?

Laten we eerst eens inzoomen op wat nu precies een leerlijn is. Een definitie van een leerlijn zou kunnen zijn: een serie van doelen met daaraan gekoppeld lesmateriaal en activiteiten die in samenhang tot een einddoel leiden. Een leerlijn is een redelijk abstract concept. Het is lastig om hier goede woorden bij te bedenken die meteen helder zijn. Het is goed om dit per vakgebied te specificeren, er zitten wezenlijke verschillen tussen de manieren waarop de leerlijn aangeboden kan worden. Ik onderscheid nu deze leerlijnen:

1. De volgordelijke leerlijn
2. De ontwikkelingsleerlijn
3. De kennisleerlijn

1. De volgordelijke leerlijn

Met volgordelijke leerlijn bedoel ik dat de doelen in een redelijk vaste volgorde met een vaste opbouw elkaar opvolgen, je zou kunnen denken aan een vaste route die je loopt. Denk hierbij aan een vak als rekenen, waarbij je klein begint (wat zijn getallen, kunnen tellen etc) en waarin je in een redelijk vaste volgorde, met veel oefenen komt tot de volgende stap. Herhaald optellen is bijvoorbeeld de stap voor het vermenigvuldigen. Vermenigvuldigen doe je eerst met kleine getallen, dan steeds groter. Bij elke stap hoort een duidelijke instructie en goed oefenmateriaal, van concreet materiaal naar steeds abstracter. Uiteraard kunnen er wel verschillen in volgorde zijn, wanneer begin je bijvoorbeeld met meetkunde onderdelen of wanneer leer je klokkijken, dat is niet één op één verbonden aan het leren optellen. Binnen het rekenen zijn er dus wel leerlijnen te onderscheiden die wel samen oplopen (klokkijken begin je niet pas mee in groep 6), maar die niet perse aan een vast moment gekoppeld zijn. Al met al kun je zeggen dat er een vaste volgorde zit in de activiteiten, die een goede instructie vragen met voldoende oefenmogelijkheden waarin ook de uitdaging zit om niet alleen de routines snel te kunnen, maar waarbij ook het begrip ontwikkeld wordt. Een kenmerk van dit type leerlijn is ook dat het einddoel behoorlijk helder is, je kunt bijvoorbeeld definiëren welk type som een leerling aan het eind van groep 8 moet beheersen.

2. De ontwikkelingsleerlijn (de groeileerlijn)

Een ander type leerlijn is de ontwikkelingsleerlijn: deze beschrijft een ander soort leerproces waarbij andere activiteiten nodig zijn. Denk bijvoorbeeld aan taal: je kunt niet alle 27.000 woorden uit ons taalgebied via directe instructie en inoefenen aanleren (met ook nog alle dubbele betekenissen). Je leert geen tekst te begrijpen doordat een leerkracht je steeds vertelt wat er staat. Je leert niet goed spreken doordat iemand al je zinnen corrigeert. Bij taal gaat het om ontwikkelingsprocessen, het ontwikkelt zich 'vanzelf', niet echt vanzelf, maar niet door het einddoel steeds te oefenen, soms juist door andere activiteiten. Het is ook geen rechte lijn, maar veel meer concentrisch of misschien wel chaotisch: sommige activiteiten herhaal je vaak, soms gepland, maar vaak ook niet gepland. Denk aan het ontwikkelen van je woordenschat: dat leer je niet door alle woorden uit je hoofd te leren, maar door veel te lezen en door te schrijven. Bij het lezen kom je allerlei nieuwe woorden tegen, woorden die in hun context zelfs verschillende betekenissen kunnen hebben. In het boek [Rijke taal](#) wordt dit mooi uitgelegd.

Bedenk ook dat bij deze leerlijn het einddoel helemaal niet zo duidelijk is. We doen wel alsof, door 1F en 2F te onderscheiden, maar wat is dat eigenlijk? Het beoordelen of je 1F of 2F beheerst is vooral gebaseerd op begrijpend lezen teksten en wat spellingsopdrachten die allemaal via meerkeuzevragen

worden afgetoetst. Probeer voor jezelf eens voor te stellen hoe je kunt vaststellen wat het eindniveau is voor het hele taalgebied van jouw leerlingen, waarbij je dan alle aspecten (lezen, schrijven, spreken, luisteren) meeneemt. Wie is er dan een 1F leerling en waarom? Het einddoel is hier niet zo heel hard en duidelijk als we wel eens willen geloven. Ik zie deze leerlijn dan ook als een ontwikkelingslijn, zoals een boom of een plant groeit: er is veel voeding nodig, veel zonlicht en veel geduld, dan groeit de boom langzaam verder. Er zijn dus wel veel activiteiten nodig, zoals lezen en voorlezen en schrijven van teksten, spreken en luisteren, maar die zijn niet altijd rechtstreeks gekoppeld aan een helder einddoel.

3. De kennisleerlijn

De laatste leerlijn die ik wil onderscheiden gaat over vakken die in hun aard toch weer echt anders zijn dan rekenen of taal. Je kunt hierbij denken aan de kennisvakken. Daarbij zijn er wel einddoelen, maar die zijn in het basisonderwijs redelijk algemeen geformuleerd. Er wordt wel gezegd dat je de tijdvakken moet volgen en aanbieden bij geschiedenis, maar er is geen eindtoets waarbij wordt gekeken wat het kennisniveau is. Los van of je het kennisniveau wel of niet toetst is het ook zo dat kennis, kennis van de wereld in het algemeen of van een specifiek onderwerp heel verschillend door leerlingen wordt onthouden. De een is veel meer in staat dan de ander om veel details te onthouden, een ander ziet meer de grote lijnen, of interesseert zich zo weinig voor een onderwerp dat er niks van blijft hangen. Voor sommige onderdelen is instructie nodig, maar vaak is ook beleving (een spannend verhaal) een goede manier om iets bij een leerling te laten landen. Het is dus niet zo eenduidig te zeggen wat de beste route is in deze leerlijn en dus hoe het aangeboden moet worden. Zonder dat nu helemaal uit te werken zou je wel kunnen spreken van een kennisleerlijn. Woorden die dan daarbij horen zijn aanbodsdoelen, belevingsdoelen, de volgorde is divers (denk aan de vele verschillende thema's), de nadruk op details verschilt enorm per school en per leerkracht, er is dus ook een zekere mate van 'chaos' in het aanbieden van deze leerlijn. Het gaat te ver om het een chaos leerlijn te noemen, maar dit is misschien wel de minst gestructureerde leerlijn van de leerlijnen die ik onderscheid. Dat is geen waardeoordeel, maar het is wel goed om in het denken over leerlijnen dit zo vast te stellen. Ja, er moet een goede basis gelegd worden, er zijn een heel aantal doelen die echt aangeboden moeten worden, maar de variatie is wel groot.

Om geschiedenis als voorbeeld te nemen: dat is deels een volgordelijke leerlijn, want het is wel handig om iets in de tijd te kunnen plaatsen, je moet wel uitleg krijgen over bepaalde ontwikkelingen enzovoorts, maar deels zijn er ook zoveel feitjes dat je bijvoorbeeld door het lezen van een boek ook heel veel kunt leren over geschiedenis. En kenmerk is dan ook dat er wel structuur aangebracht wordt in het hoofd van de leerling, maar dat de kennis van bepaalde feiten toch wel aardig kan verschillen per leerling.

Ik zie dit dan ook als een leerlijn waarbij je vooral de structuur aanbrengt in het hoofd van de leerlingen door goede uitleg, bijvoorbeeld van wat water is, hoe verdamping werkt, wat neerslag is etc, maar dat de harde eis van wat een leerling moet kennen of kunnen wat minder aanwezig is. Deels zijn het dus ook doelen die je vooral aanbied, maar waarbij het aanbieden ook zal verschillen per methode en per school. Er zit dus meer ruimte in dit programma.

Met dit in ons achterhoofd is het goed om na te denken over het ontwerpen van een goede leerlijn, waarbij we uitgaan van fase 3: het werken zonder een methode, of met een methode als bronnenboek.

Daarover meer in het volgende deel van dit artikel.